

Politikas veidošana un vērtības

Inese Šūpule

ĪSUMĀ

- Daudzi mūsdienu izaicinājumi, piemēram, Covid-19 pandēmijas pārvarēšana, migrācija, klimata pārmaiņas, prasa politisko rīcību, kurai nepieciešama plaša sabiedrības leģitimitāte.
- Ja vērtības, kas ir pamatā politikas veidošanas procesam, nesakrīt ar vērtībām un attieksmēm, kas izplatītas lielā daļā sabiedrības, veidojas situācijas, kad pieņemtie lēmumi netiek īstenoti vai arī cilvēki savu neapmierinātību pauž protestu formā.
- Jautājumos, kur sabiedrība ir izteikti polarizēta, un lēmumi ir saistīti ar izvēli par labu vienai vai otrai pozīcijai vai risinājumam, jāņem vērā, ka politikas veidotājiem ir gandrīz neiespējami balstīt lēmumus uz visu iedzīvotāju pretrunīgajām attieksmēm un vērtībām.
- Demokrātiskās sabiedrībās galvenais risinājums šim izaicinājumam ir caurspīdīguma un atklātības ievērošana lēmuma pieņemšanas procesā.
- Skaidrojot pieņemtos lēmumus, jāņem vērā dažādās vērtību un attieksmju dimensijas, kas raksturīgas konkrētajai sabiedrībai, arī fakti un politiskie lēmumi nav vērtību neitrāli.
- Politikas veidotājiem un plašsaziņas līdzekļiem ir uzmanīgi jāizturas pret dažādu identitāšu grupu pretnostatīšanu, jo tas pastiprina konfliktus un apgrūtina lēmumu pieņemšanu. Politikas veidošanas procesā viens no veidiem, kā izvairīties no konflikta un konfrontācijas starp divām grupām, ir atrast kādu citu, vienojošu identitāti vai vienojošās vērtības, kas ir politikas vēstījuma pamatā. Latvijā kopumā viena no sabiedrību vienojošajām vērtībām ir ģimene un attiecības ģimenē kā vērtība.

Politikas rekomendācijas

Šis secinājumu un rekomendāciju kopsavilkums ir paredzēts politikas un lēmumu pieņēmējiem, un apkopo atziņas, kas iegūtas pētījumā «Vērtību maiņa nestabilos apstākļos: sabiedrības saliedētība un neoliberālais ētoss». Apkopotie secinājumi balstās uz sociālajās zinātnēs pamatotām atziņām par sabiedrībā dominējošo vērtību, attieksmju un identitāšu nozīmi un ietekmi uz politiskajiem procesiem. Sagatavotajā dokumentā sniegti ieteikumi, kā veicināt vienotāku un saliedētāku Latviju un ES, balstoties uz kopīgām vērtībām un ņemot vērā satricinājumus un nenoteiktību, kas saasinājās Covid-19 pandēmijas laikā.

Ir būtiski apzināties, ka daudzi mūsdienu izaicinājumi, piemēram, Covid-19 pandēmijas pārvarēšana, migrācija, klimata pārmaiņas, prasa politisko rīcību, kas pārsniedz valsts līmeni un tai ir nepieciešama plaša sabiedrības leģitimitāte. Vienlaikus Eiropā ir vērojamas tendences, kas vērstas uz nacionālās suverenitātes nozīmes spēcīnāšanu, piemēram, Brexit, un polarizāciju starp dažādām sociālajām grupām, piemēram, vakcinācijas atbalstītāji un pretinieki. Rekomendāciju sagatavošanā ņemti vērā visi norādītie analīzes līmeņi: globālais, nacionālais un dažādu grupu vidū.

Vērtību jēdziens, personiskās un ar piederību saistītās vērtības, vērtību maiņa

Vērtību pētnieku vidū izpratne par vērtībām ir saistīta ar plašiem mērķiem, ko indivīds uzskata par sev svarīgiem un kas nosaka viņa attieksmes un uzvedību. Vērtības veidojas indivīda bērnībā, pusaudža gados un jaunībā, viņam uzaugot noteiktā ģimenē, sociālajā vidē, gan vecāku, gan draugu, gan plašākas sabiedrības ietekmē. Vērtību maiņa kopumā ir lēna, un tādēļ lielākoties tiek runāts par vērtību maiņu dažādu paaudžu salīdzinājumā. Tiek izšķirtas personiskās jeb individuālās vērtības un ar sociālo piederību saistītās vērtības. Pētnieki visā pasaulē ir pierādījuši, ka gan indivīdu personiskās vērtības, gan ar sociālo piederību saistītās vērtības ietekmē viņu politisko uzvedību un izvēli vēlēšanās.

Politikas veidošana un vērtības

Politikas veidošanas procesā ideālā gadījumā ir jāņem vērā ne tikai objektīvās vajadzības un pieejamo resursu analīze, bet arī iedzīvotāju vēlmes un izpratne par to, kas konkrētajā jautājumā ir svarīgi tieši iedzīvotājiem. Ja vērtības, kas ir pamatā politikas veidošanas procesam, nesakrīt ar vērtībām un attieksmēm, kas izplatītas lielā daļā sabiedrības, veidojas situācijas, kad pieņemtie lēmumi netiek īstenoti vai arī cilvēki savu neapmierinātību pauž protestu formā. Īpaši sarežģīta situācija veidojas tajos jautājumos, kur sabiedrība ir izteikti polarizēta, un lēmumi ir saistīti ar izvēli par labu vienai vai otrai pozīcijai vai risinājumam bez kompromisa iespējām. Jāņem vērā, ka politikas veidotājiem ir gandrīz neiespējami balstīt lēmumus uz visu iedzīvotāju pretrunīgajām attieksmēm un vērtībām.

Demokrātiskās sabiedrībās galvenais risinājums šim izaicinājumam ir **caurspīdīguma un atklātības ievērošana lēmuma pieņemšanas procesā**, atklāti izvērtējot visus ar izvēli lēmumu pieņemšanā saistītos riskus un to mazināšanas stratēģijas, kā arī alternatīvo lēmumu plusus un mīnus. Tātad lēmumu pieņemšanai ir jābūt cieši saistītai ar dažādu lēmumu variantu **apspriešanu un izvēli skaidrošanu sabiedrībai**.

Skaidrojot pieņemtos lēmumus, jāņem vērā dažādās vērtību un attieksmju dimensijas, kas raksturīgas konkrētajai sabiedrībai. Vēsturiski Latvijā ļoti nozīmīgas vērtību dimensijas ir etniskā piederība, latviešu valoda, Latvija kā nacionāla valsts, bet tās pastāv paralēli dažādu grupu sociāli ekonomiskajām interesēm, ģimenes un darba vērtībām, indivīda pašnoteikšanās vērtībai, kā arī pašizpaušmes un pašrealizācijas vērtībām, ko R.Ingleharts sauc par «postmateriālām vērtībām», un kuru pieaugums Rietumeiropas valstīs atstāj arī ietekmi uz Latvijas iedzīvotāju uzskatiem, un citām vērtību dimensijām.

Tas nozīmē, ka politikas veidošanas procesā iesaistītajiem ir **jāpieņem un jāsaprot, ka fakti, uz kuriem balstās lēmumu pieņemšana, dažādās grupās tiek atšķirīgi interpretēti**, un atšķirīgās faktu interpretācijas pamatā var būt atšķirīgās vērtību prioritātes. Atšķirīgas vērtību prioritātes arī orientē iedzīvotājus vairāk noticēt vienam vai

otram faktu kopumam, jo sarežģītā sabiedrībā jebkuram faktu apkopojumam būs tendence būt nepilnīgam (visu pieejamo informāciju vienkārši nav iespējams iekļaut) un jau saistītam ar vērtībās balstītām izvēlēm. Atziņa, ka arī **faktu apkopojums nav vērtību neitrāls**, tāpat kā pieņemtie lēmumi, var palīdzēt politikas veidotājiem skaidrot šos lēmumus dažādām grupām.

Vērtību un sociālās identitātes pētījumi Latvijā un pasaulē parāda, ka identificēšanās ar kādu sociālo grupu ir saistīta gan ar indivīda personiskajām vērtībām, gan ar vajadzību piederēt kādai grupai, jo tā sniedz iespēju nodalīt sevi no citiem un noteiktu pašapziņu. Vienlaikus identificēšanās ar noteiktu sociālo grupu, tajā skaitā attieksmju grupu, ir saistīta ar dalījumu savējie un svešie, mēs un viņi. Jāņem vērā, ka indivīdam dažādos kontekstos tiek aktualizētas dažādas vērtības un piederības: loma ģimenē (māte, tēvs, bērns utt.), tautība, dzimums, profesija, darba vieta, teritoriāli lokālā piederība (piemēram, rīdzinieks vai «mēs no Dagdas»), arī vakcinētie un nevakcinētie — tie visi var būt indivīdam nozīmīgi sociālās identitātes aspekti, un plašsaziņas līdzekļiem un politiķiem ir **uzmanīgi jāizturas pret** dažādu identitāšu

grupu pretnostatišanu, jo tas pastiprina konfliktus un apgrūtina lēmumu pieņemšanu. Politikas veidošanas procesā viens no veidiem, kā izvairīties no konflikta un konfrontācijas starp divām grupām, ir **atrast** kādu citu, **vienjošu identitāti vai vienjošās vērtības**, kas ir politikas vēstījuma pamatā. Latvijā kopumā viena no sabiedrību vienjošajām vērtībām ir ģimene un attiecības ģimenē kā vērtība. Cita pieeja ar vērtību konfliktu saistītu politisko risinājumu meklēšanā ir mazināt akcentu uz tām argumentācijas stratēģijām, kas saistītas ar vērtību jautājumu vai identitātēm, bet pievērst uzmanību praktiskajiem risinājuma aspektiem un to īstenošanai. Politikas veidotāju līmenī ir svarīgi arī **apzināties savas vērtību prioritātes un izprast oponentu pozīcijas** pamatā esošās vērtības, ko vislabāk var izdarīt, analizējot konkrēto sociālo grupu attieksmes aptaujās vai padziļinātajām intervijās un fokusa grupu diskusijās. Saistībā ar vērtību aspektu galvenais politikas veidotāju uzdevums ir **apzināt, kādas vērtības ir noteiktu nostāju un argumentācijas pamatā**, un tas ļaus sekmīgāk īstenot politikas veidošanas, sagatavošanas procesu, lēmumu pieņemšanu, to komunicēšanu sabiedrībai, kā arī īstenošanu.

Par projektu

Pētījums veikts Latvijas Zinātnes padomes atbalstītā granta «Vērtību maiņa nestabilos apstākļos: sabiedrības saliedētība un neoliberālais ētoss» (Nr. Izp-2020/2-0068) ietvaros

Īstenotājs: LU Filozofijas un socioloģijas institūts

Projekta vadītāja: Dr. Inese Šūpule

Īstenošanas periods: 12/2020–12/2021

FLPP
FUNDAMENTĀLIE UN
LIETISKIE PĒTĪJUMU
PROJEKTI

Kontaktinformācija

E-pasts: inese.supule@lu.lv

Adrese: Kalpaka bulvāris 4
Rīga, LV-1050, Latvija
<https://fsi.lu.lv>

DOI: **10.5281/zenodo.5911861**

LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2021

Šis darbs ir licencēts saskaņā ar *Creative Commons Attribution 4.0 International License*

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
FILOZOFIJAS UN
SOCIOLOĢIJAS
INSTITŪTS